DOI: 10.65322/j.srd.02162026.38

BADIIY TA'LIMDA SUN'IY INTELLEKTNI QO'LLASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI VA METODOLOGIK ASOSLARI

Berdiyev Rustam Karjavovich, *katta o'qituvchi,*
Ijtimoiy fanlar va informatika kafedrasi,
Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada badiiy ta'lim tizimida sun'iy intellektdan foydalanishning nazariy, pedagogik va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi badiiy ta'limda sun'iy intellektni qo'llashning imkoniyatlari, didaktik samaralari, xavf va cheklovlari hamda uni inson-markazli pedagogik model asosida joriy etish yo'llarini aniqlashdan iborat. Maqolada badiiy ta'lim uchun mos metodologik model taklif etilib, unda sun'iy intellekt tayyor mahsulot ishlab chiqaruvchi mexanizm emas, balki ijodiy fikrlashni kuchaytiruvchi yordamchi vosita sifatida talqin qilinadi.*

Аннотация: *В данной статье анализируются теоретические, педагогические и практические аспекты использования искусственного интеллекта в системе художественного образования. Основная цель исследования заключается в выявлении возможностей применения искусственного интеллекта в художественном образовании, его дидактической эффективности, рисков и ограничений, а также путей его внедрения на основе человеко-ориентированной педагогической модели. В статье предлагается методологическая модель, адаптированная к художественному образованию, в рамках которой искусственный интеллект интерпретируется не как механизм производства готового продукта, а как вспомогательное средство, усиливающее творческое мышление.*

Abstract: *This article analyzes the theoretical, pedagogical, and practical aspects of using artificial intelligence in the system of art education. The main purpose of the study is to identify the opportunities for applying artificial intelligence in art education, its didactic effectiveness, potential risks and limitations, as well as the ways of implementing it on the basis of a human-centered pedagogical model. The article proposes a methodological model adapted to art education, in which artificial intelligence is interpreted not as a mechanism for producing a ready-made product, but as a supportive tool that enhances creative thinking.*

Ключевые слова: *художественное образование, искусственный интеллект, генеративный ИИ, педагогика искусства, творчество, визуальная грамотность, AI-компетентность, академическая добросовестность, авторство, педагогическая модель.*

Kalit so'zlar: *badiiy ta'lim, sun'iy intellekt, generativ AI, san'at pedagogikasi, ijodkorlik, vizual savodxonlik, AI kompetensiyasi, akademik halollik, mualliflik, pedagogik model.*

Keywords: *art education, artificial intelligence, generative AI, art pedagogy, creativity, visual literacy, AI competence, academic integrity, authorship, pedagogical model.*

Kirish. Sun'iy intellektning ta'lim sohasiga kirib kelishi o'qitishning shakl va usullarini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Ayniqsa, badiiy ta'limda bu o'zgarishlar yanada yaqqol ko'rinadi, chunki mazkur soha faqat bilim uzatish bilan emas, balki tasavvur, estetik did, obrazli tafakkur, individual ifoda va mualliflik pozitsiyasini shakllantirish bilan ham chambarchas bog'liqdir. UNESCOning generativ AI bo'yicha global yo'riqnomasida qayd etilishicha, generativ AI vositalari juda tez rivojlanmoqda, biroq milliy tartibga solish tizimlari va ta'lim muassasalarining tayyorgarligi bu tezlikka yetib bormayapti; shu sababli ularni ta'limga joriy etishda inson-markazli, etik va yoshga mos yondashuv zarur deb qaraladi.

Badiiy ta'limda sun'iy intellektning qo'llanilishi oddiy texnik yangilik emas. U tasvir yaratish, rang va kompozitsiyani modellashtirish, eskizlarni tezkor variantlash, musiqa yoki vizual matn yaratish, raqamli kollaj, dizayn prototiplash va reflektiv tahlil kabi jarayonlarga kirib

DOI: 10.65322/j.srd.02162026.38

bormoqda. Shu bilan birga, bu holat “ijod mahsuli kimniki?”, “o‘quvchi nimani o‘zi yaratdi?”, “algoritm estetik qarorni qanchalik belgilaydi?” kabi murakkab savollarni ham keltirib chiqarmoqda. UNESCOning ta’lim va AI bo‘yicha materiallari ham, san’at va madaniyatga doir ekspert hisobotlari ham aynan inson ijodkorligi, madaniy xilma-xillik va badiiy erkinlikni saqlab qolish masalasini markaziy muammo sifatida ko‘rsatadi [1-3].

Mavjud adabiyotlar tahlili. So‘nggi yillardagi tadqiqotlar sun’iy intellekt vositalari badiiy va dizayn ta’limida o‘quv jarayonini yangilash, moslashtirilgan resurslar yaratish, real vaqt rejimida fikr bildirish va o‘quvchining ijodiy faolligini kuchaytirish imkonini berishini ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotlar bu vositalar standart interfeys va tayyor algoritmik takliflar sababli ijodiy birxillashuvni ham kuchaytirishi mumkinligini ta’kidlaydi. Demak, muammo sun’iy intellektdan foydalanish yoki foydalanmaslikda emas, balki uni qanday pedagogik model asosida, qanday maqsadda va qaysi baholash mezonlari bilan qo‘llashdadir [4,5].

Mazkur maqolaning maqsadi badiiy ta’limda sun’iy intellektni qo‘llashning ilmiy-pedagogik asoslarini ochib berish, uning didaktik foydasi va cheklovlarini ko‘rsatish hamda badiiy ta’lim muassasalari uchun amaliy metodologik model taklif etishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqola konseptual-tahliliy va qiyosiy tadqiqot sifatida qurildi. Unda uchta asosiy usuldan foydalanildi: birinchidan, kontent-tahlil usuli orqali UNESCOning generativ AI bo‘yicha yo‘riqnomasi, o‘qituvchilar va talabalar uchun AI kompetensiya ramkalari hamda sun’iy intellekt va madaniyat bo‘yicha ekspert hisobotlari o‘rganildi; ikkinchidan, qiyosiy-tahliliy yondashuv asosida badiiy ta’limga oid zamonaviy empirik tadqiqotlar solishtirildi; uchinchidan, sintez usuli yordamida badiiy ta’lim uchun mualliflik metodologik model ishlab chiqildi. Tadqiqot manbalari sifatida 2023-2026 yillarda chop etilgan xalqaro normativ-metodik va ilmiy materiallar tanlandi.

Tadqiqot obyekti sifatida badiiy ta’lim jarayoni, predmet sifatida esa ushbu jarayonda sun’iy intellektdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va etik-cheklovlari olindi. Tahlil markaziga tasviriy san’at, dizayn, kompozitsiya, vizual madaniyat va ijodiy topshiriqlarda qo‘llanadigan generativ AI vositalari chiqarildi. Ushbu maqola eksperimental dala tadqiqoti emas; unda mavjud ilmiy dalillar, institutsional tavsiyalar va pedagogik xulosalar tizimlashtirildi.

Natijalar va muhokamalar. Tahlil shuni ko‘rsatdiki, sun’iy intellekt badiiy va dizayn ta’limida, avvalo, o‘quv mazmunini yangilash vositasi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Frontiers’da e’lon qilingan tadqiqotda AI san’at va dizayn kurslarida ijodkorlikni rag‘batlantirish, individual o‘qitishni kuchaytirish, tezkor fikr bildirish va o‘quv dasturini real sanoat tendensiyalariga moslashtirishga xizmat qilishi ko‘rsatiladi. Mazkur tadqiqotda AI vositalari o‘qituvchi uchun yordamchi, o‘quvchi uchun esa interaktiv rivojlanish muhiti sifatida talqin qilingan.

Ikkinchi muhim natija shundan iboratki, sun’iy intellekt badiiy ta’limda faqat tasvir hosil qiluvchi mexanizm emas, balki vizual savodxonlik va AI savodxonligini shakllantiruvchi muhitdir. Frontiers’dagi 2025 yilgi maqolada generativ AI yordamida o‘tkazilgan mashg‘ulotlar talabalarda prompt bilan ishlash, tasvirni nazariy tushunchalar bilan bog‘lash, algoritmik media qanday ma’no ishlab chiqarishini tahlil qilish va AI yaratgan tasvirlarning estetik hamda epistemologik xususiyatlarini tanqidiy anglash imkonini bergani ko‘rsatiladi. Bu natija badiiy ta’limda “tayyor mahsulot”dan ko‘ra “yaratish va tahlil qilish jarayoni”ni markazga qo‘yish zarurligini tasdiqlaydi.

Yana bir yo‘nalish bo‘yicha tizimli ko‘rib chiqish natijalari AI asosidagi tasvir yaratish vositalari bolalar va o‘quvchilarda ijodiy ifoda, g‘oya xilma-xilligi, moslashuvchan fikrlash va muammoli vaziyatlarda variant izlash qobiliyatini kuchaytirishini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, ayni tadqiqot sun’iy intellekt vositalarining standart interfeyslari va oldindan belgilangan algoritmik yo‘llari natijasida kognitiv birxillashuv, texnologik qaramlik va pedagogik maqsadning texnik effekt ortida qolib ketishi xavfini ham qayd etadi. Bu topilma badiiy ta’limda SI vositalarini

DOI: 10.65322/j.srd.02162026.38

shunchaki innovatsiya sifatida emas, balki pedagogik nazorat ostidagi yordamchi vosita sifatida qo‘llash kerakligini ko‘rsatadi.

Oliy ta’limdagi rangtasvir kurslariga bag‘ishlangan tadqiqot esa sun’iy intellekt yordamida o‘qitish o‘quvchilarning o‘z ijodkorligini idrok etishi, oqim holati, o‘quvga qiziqishi va davomli o‘rganish niyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini aniqlagan. Normativ-metodik jihatdan qaralganda, UNESCO o‘qituvchilar uchun AI kompetensiya ramkasida 15 kompetensiyani besh o‘lcham bo‘yicha belgilaydi: inson-markazli dunyoqarash, AI etikasi, AI asoslari va qo‘llanmalari, AI pedagogikasi hamda professional rivojlanish uchun AI. Talabalar uchun ramkada esa 12 kompetensiya to‘rt yo‘nalishda berilgan: inson-markazli yondashuv, AI etikasi, AI texnikalari va qo‘llanmalari, AI tizimi dizayni. Badiiy ta’lim nuqtai nazaridan bu kompetensiyalar o‘quvchi va o‘qituvchini nafaqat vositadan foydalanishga, balki uning estetik, axloqiy va ijtimoiy oqibatlarini anglashga ham tayyorlashi kerakligini bildiradi.

Mazkur tahlillar asosida badiiy ta’lim uchun quyidagi metodologik xulosa shakllandi: sun’iy intellektdan samarali foydalanish “tez va chiroyli natija” olishga emas, balki ko-kreativ ijod, tanqidiy refleksiya, mualliflikni hujjatlashtirish va etik shaffoflikni ta’minlashga xizmat qilishi zarur. Demak, badiiy ta’limdagi SI modeli texnologik emas, pedagogik markazli bo‘lishi kerak.

Olingan natijalar badiiy ta’limda sun’iy intellektni joriy etishning eng to‘g‘ri yo‘li uni o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rnini bosuvchi vosita sifatida emas, balki ular o‘rtasidagi ijodiy aloqani kuchaytiruvchi uchinchi didaktik qatlam sifatida talqin qilish ekanini ko‘rsatadi. UNESCO ham ta’limdagi AI o‘qituvchi–talaba munosabatini “o‘qituvchi–AI–talaba” dinamikasiga aylantirayotganini, shu sababli o‘qituvchining roli yo‘qolmay, aksincha qayta talqin qilinishini ta’kidlaydi. Badiiy ta’limda bu rol ayniqsa muhim: o‘qituvchi estetik mezon, madaniy kontekst, badiiy tarix, mualliflik hissi va tanqidiy baholashni boshqaruvchi shaxs bo‘lib qoladi.

Shu nuqtai nazardan, badiiy ta’lim uchun ko-kreativ–refleksiv–etik modelni taklif etish mumkin. Bu model besh bosqichdan iborat. Birinchi bosqichda o‘quvchi mavzuni estetik va mazmuniy jihatdan anglaydi, referens materiallarni tahlil qiladi va g‘oyaviy niyatini shakllantiradi. Ikkinchi bosqichda u o‘zining dastlabki eskizi, matnli tavsifi yoki konsept xaritasini ishlab chiqadi. Uchinchi bosqichda sun’iy intellekt bilan ko-kreativ ishlash boshlanadi: promptlar sinovdan o‘tkaziladi, variantlar olinadi, ularning kuchli va zaif tomonlari tahlil qilinadi. To‘rtinchi bosqichda o‘quvchi AI natijasini qo‘lda qayta ishlaydi, transformatsiya qiladi, kompozitsion va semantik tuzatishlar kiritadi. Beshinchi bosqich esa refleksiya va etik audit bosqichi bo‘lib, unda o‘quvchi “nima meniki, nima algoritm taklifi, qaysi qarorni nima sababdan tanladim?” degan savollarga yozma yoki og‘zaki javob beradi. Mazkur model UNESCOning inson-markazli yondashuvi hamda WIPO tavsiya qilgan inson hissasini hujjatlashtirish talabi bilan uyg‘un keladi.

Bunday modelning afzalligi shundaki, u badiiy ta’limda baholashni ham qayta ko‘rib chiqadi. Endilikda baho faqat yakuniy rasm, dizayn yoki kompozitsiya uchun qo‘yilmasligi kerak. Aksincha, baholash mezonlari quyidagilarga tayansa maqsadga muvofiq: g‘oyaning originalligi, insoniy qayta ishlov darajasi, reflektiv izoh sifati, manba va promptlarning shaffofligi, etik me’yorlarga rioya, badiiy qarorlarning asoslanganligi. Bu yondashuv sun’iy intellektdan ko‘chirma mahsulot olish bilan haqiqiy ijodiy o‘sish o‘rtasidagi farqni aniq ko‘rsatib beradi.

Muhokama jarayonida eng muhim masalalardan biri – mualliflik va intellektual mulkdir. WIPO hujjatlarida generativ AI vositalari ko‘pincha internetdan yig‘ilgan, jumladan mualliflik huquqi bilan himoyalangan materiallar asosida o‘qitilishi, foydalanuvchi promptlari saqlanishi yoki qayta ishlatilishi mumkinligi, shuningdek AI chiqishlari bo‘yicha huquqiy noaniqlik saqlanib qolayotgani ochiq aytiladi. Bundan tashqari, WIPO AI vositalaridan foydalanishda promptlarni, inson hissasini va natijaning yaratilish jarayonini hujjatlashtirishni tavsiya qiladi. Badiiy ta’limda bu tavsiyalar ayniqsa muhim, chunki talabalar ko‘pincha vizual mahsulot bilan ishlaydi va uning mualliflik tabiati bahsli bo‘lishi mumkin.

DOI: 10.65322/j.srd.02162026.38

Ikkinchi jiddiy masala – algoritmik stereotiplash va estetik birxillashuv. UNESCOning AI va madaniyat bo‘yicha ekspert hisobotida AI madaniy xilma-xillikni qo‘llab-quvvatlashi ham, aksincha estetik birxillik, til va madaniy nomutanosiblik, mahalliy kontent ko‘rinuvchanligining pasayishi kabi xavflarni keltirib chiqarishi ham mumkinligi ko‘rsatiladi. San’at ta’limi uchun bu juda nozik nuqta: agar barcha talabalar bir xil prompt madaniyati, bir xil vizual stereotip va bir xil platforma estetikasi asosida ishlasa, badiiy individuallik susayishi mumkin. Shu sababli o‘qituvchi topshiriqni shunday qurishi kerakki, unda AI vositasi tayyor “uslub” beruvchi emas, balki muallifning individual estetik pozitsiyasini sinovdan o‘tkazuvchi vosita bo‘lsin.

Uchinchi muammo – pedagogik qaramlik. O‘quvchi qiyin kompozitsiyani o‘zi izlab topish o‘rniga, SI taklif qilgan qulay variantlarni tanlay boshlasa, ijodiy mushaklar sustlashadi. Bunda badiiy ta’limning asosiy vazifasi – murakkablikni bartaraf etish emas, balki murakkablik ichida fikrlashni o‘rgatish ekanini unutmaslik lozim. Shuning uchun sun’iy intellekt badiiy ta’limda “javob beruvchi mashina” emas, balki “savol tug‘diruvchi muhit”ga aylantirilishi kerak. O‘qituvchi har bir AI natijasidan keyin talabaga izoh, tahlil va qayta qaror qabul qildirishga majbur etishi ayni muddao bo‘ladi.

Shu asosda badiiy ta’lim muassasalari uchun bir nechta amaliy tamoyillarni ajratish mumkin. Birinchidan, har bir topshiriqda talabaning dastlabki g‘oyasi va qo‘lda ishlab chiqilgan eskizi majburiy bo‘lishi kerak. Ikkinchidan, AI bilan yaratilgan barcha materiallar belgilanishi lozim. Uchinchidan, yakuniy ish bilan birga reflektiv izoh va jarayon portfeli topshirilishi kerak. To‘rtinchidan, institut yoki fakultet darajasida AIdan foydalanish bo‘yicha qisqa etik kodeks ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq. Beshinchidan, o‘qituvchilar uchun AI pedagogikasi bo‘yicha ichki seminar va metodik treninglar tashkil etilishi lozim. Bu tavsiyalar UNESCO kompetensiya ramkalari va WIPOning xavfni boshqarish bo‘yicha yondashuvlari bilan mos keladi.

Xulosa. Badiiy ta’limda sun’iy intellektni qo‘llash zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb yo‘nalishlaridan biridir. U tasvir, kompozitsiya, dizayn va vizual fikrlashni rivojlantirishda katta imkoniyatlar ochadi: o‘quvchini faol izlanishga jalb etadi, tezkor fikr bildiradi, individuallashtirilgan mashq maydoni yaratadi va ijodiy tajriba chegaralarini kengaytiradi. Biroq uning samarasi texnologiyaning o‘zida emas, balki qanday pedagogik maqsad bilan va qaysi metodologik tamoyillar asosida qo‘llanayotganida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot asosida quyidagi umumiy xulosaga kelish mumkin: badiiy ta’limda sun’iy intellektning maqbul modeli – bu inson ijodkorligini chetga suruvchi emas, balki uni kuchaytiruvchi modeldir. Shuning uchun ta’lim jarayonida SI vositalaridan foydalanish inson-markazlilik, ko-kreativ hamkorlik, tanqidiy refleksiya, etik shaffoflik va mualliflikni hujjatlashtirish tamoyillariga tayangan holda yo‘lga qo‘yilishi lozim. Ana shundagina sun’iy intellekt badiiy ta’lim sifatini pasaytiruvchi omil emas, balki yangi avlod ijodkorining estetik tafakkurini kengaytiruvchi didaktik resursga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Miao, F., Holmes, W. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023.

2. Miao, F., Cukurova, M. AI Competency Framework for Teachers. Paris: UNESCO, 2024.

3. Miao, F., Shiohira, K., Lao, N. AI Competency Framework for Students. Paris: UNESCO, 2024.

4. UNESCO. Artificial Intelligence and Culture: Report of the Independent Expert Group on Artificial Intelligence and Culture. Paris: UNESCO, 2025.

5. WIPO. Generative AI: Navigating Intellectual Property. Geneva: World Intellectual Property Organization, 2024.

DOI: 10.65322/j.srd.02162026.38

6. Källström, K. GIFT-AI: Damn!.jpg—visual literacy through image-making with generative AI. *Frontiers in Education*, 2025.